

КОМПЛЕКСНА ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ЕГИПЕТ

Марин Русев

СУ „Св. Кл. Охридски“

Развитието на съвременната география на страните изисква преосмислянето на редица методологически въпроси, засягащи научните акценти и структурата при провеждането на географски анализ на отделните страни. Необходимо е оптимизиране на изследователския алгоритъм, за да се отговори на съвременните научни тенденции. По-конкретно трябва да се ревизира наложената в българската география след Втората световна война съветска схема при характеристиката на страните, която се отличава със стеснен периметър и икономизиран стереотип. Реализирането на тази задача е възможно, ако географията на страните се основава на системния подход. От тази гледна точка идеята за модернизирание на обществените географски изследвания, като цяло, и географията на страните, в частност, не е нова за българската географска наука. Намираме я още през 70-те години в изследванията на Даков (1971). В по-ново време важен принос при изясняване теоретичната същност на регионалната география и регионалната география на страните имат Бъчваров (1992) и Карастоянов (1985, 1995, 1998).

Главните акценти при съставянето на модерен алгоритъм за географска характеристика на определена страна трябва да се насочат към разкриване на нейната роля, съпричастност и глобална отговорност в развитието на съвременната цивилизация. За целта трябва да се обърне внимание не само върху извеждането на абсолютна количествена информация за вътрешните социално-икономическите процеси, а и върху качествения сравнителен анализ, третиращ мястото на страната в съвременния свят. В този смисъл от особено значение са съотношенията между показатели като относителен дял на страната в световен мащаб по отношение на територия, население, БВП, замърсяване на атмосферата, военни разходи и др. Анализът на тези съотношения дава възможност в синтезиран вид да се разкрие специфичният географски облик и значимост на страната в регионален и глобален мащаб. Това изисква преструктуриране на традиционното изложение в процеса на преподаване по география на страните, като се открият следните главни акценти:

– Задълбочена оценка на географското положение на конкретното политически дефинирано геопространство, като в отделните части на изложението се

обърне специално внимание на такива подкатегории като вододелно, екологично, транспортно-търговско, етно-конфесионално, военно географско положение и др.

– Проследяване на историко-географските особености при политическото формиране на държавната територия. Специално внимание трябва да се отдели на военно-политическите отношения със съседните държави и Великите сили, както и на количествената и качествената оценка на съвременните политически граници на страната.

– Комплексна социално-икономическа и геоекологична оценка на природно-ресурсния потенциал на страната.

– Обща геодемографската характеристика с акцент върху анализа на такива аспекти от социално-икономическия живот в страната като етно-конфесионален състав и отношения, културно-битови традиции на населението, социално-икономическа структура и активност, съвременни урбанизационни процеси, главни демографски проблеми и приоритети в демографската политика на държавата.

– Държавно и административно-политическо устройство на страната. Анализът на вътрешните политически процеси е желателно да се илюстрира с методите на електоралната география.

– Анализ на етапите и особеностите в социално-икономическото развитие както на национално, така и на регионално равнище.

– Анализ на отрасловата и териториалната стопанска структура с акцент върху сравнителната оценка на икономическата, социалната и екологичната ефективност на отделните стопански отрасли и райони.

– Съвременно състояние и перспективи в развитието не само на външните икономически, но и на политическите връзки на страната.

– Регионални проблеми на развитието. Регионална политика на държавните органи. Комплексна характеристика на географските райони в страната. Главни градове и агломерации – социално-икономически и културно-политически функции и проблеми на развитието.

Посочената примерна структура не претендира за универсалност и може да търпи значителни корекции в зависимост от спецификата на природните дадености и социално-икономическите процеси в конкретното изследвано геопространство.

* * *

Основната цел на настоящото изследване пряко кореспондира с предложената схема и може да се дефинира като опит за модерна географска характеристика на съвременен Египет. Специфичната природна и социално-икономическа география на страната, недостатъчната информационна достъпност по темата, както и ограниченията, засягащи обема на изложението, в известна степен пречат за постигането на поставената цел. Поради това изследването трябва да се разглежда само като оптимална основа за съвременна научно-методологическа интерпретация.

1. Географско положение, териториален обхват и граници. По-голямата част от страната е разположена в Северозточна Африка, а само 13 % от нейната територия – в Югозападна Азия. В този смисъл Египет е нещо като между два континента. Още по-голямо значение за географското положение на Египет има Суецкият канал, който служи като свособразна търговска артерия между Европа и Северна Америка, от една страна, Източна Африка, Южна, Югоизточна и Източна Азия, Австралия и Океания, от друга. Благодарение на това уникално съоръжение, разстоянията между посочените региони се съкращават от 30 до 50 %, което снижава пропорционално и себестойността на морските превози. Освен това през въздушното пространство на Египет се пресичат едни от най-важните авиотрасета, свързващи Европа, Азия и Африка.

Египет заема междинно географско положение в арабския свят. Изкуствено прокараните държавни граници с Либия и Судан преминават изцяло през пустинни и полупустинни области. От стопанска гледна точка много по-голямо значение за страната имат естествените граници на изток със Средиземно и Червено море, чрез които страната може да осъществява връзки с всички морски пристанища. Египет се намира в един от най-конфликтните геополитически възли в света – Близкоизточния. Съседството с Израел и формиращата се палестинска държавност, както и близостта до нефтените полета на страните от Персийския залив, Либия и Алжир придават допълнителна тежест при оценката на съвременното геополитическо разположение на Египет.

2. Историко-географски особености при формирането на държавната територия. Египетската държавност е създадена още през 4-то хилядолетие пр. Хр. Най-голямо разширение в Древността достига през XV-XIII в. пр. Хр., когато в пределите му влизат Сирия, Финикия, Палестина и горното течение на р. Нил. Впоследствие страната е обект на нашествия от страна на либийци, етиопци, асирийци, перси и др. През 332 г. пр. Хр. Египет е завоюван от Александър Македонски. До VII в. сл. Хр. страната е включена последователно в състава на Римската империя, Византия и Арабския халифат. След разпадането на Халифата на територията на Египет се създава Каирският халифат. До XIV в. той съществува като самостоятелна държава, в чиито граници влизат териториите на Сирия и Палестина. През 1517 г. Египет е завоюван от турците. Едва след 1805 г. султанският наместник Мохамед Али прави Каиро столица на фактически самостоятелна държава. След поредица от завоевателни походи към нея са присъединени Арабия (1818), централната част на Судан и остров Крит (1822), Палестина, Сирия и Киликия (1833). През 1840 г. Мохамед Али е принуден от Великите сили да върне на Турция своите владения с изключение на Судан.

Още през 1882 г. Египет е окупиран от английски войски, но формално остава част от Османската империя. Едва през 1914 г. Великобритания обявява страната за свой протекторат. Според Англо-египетския договор от 1899

г. в Судан е установено съвместно управление. През 1951 г. Египет едностранно обявява Судан за своя територия. Според ново англо-египетско споразумение от 1953 г. на Судан се дава самоуправление. През 1956 г. е национализиран Суецкият канал. През 1958 г. Египет и Сирия се обединяват в т. нар. Обединена Арабска република, но през 1961 г. Сирия напуска съюза. През 1967 г. Израел окупира Синайския полуостров. Едва през 1979 г. е подписан египетско-израелски договор, според който Египет си възвръща отнетите територии. В съвременните си граници Египет засема 1001,4 хил. кв. км (0,7 % от земната суша). По този показател страната се нарежда на 28-мо място в света, 12-то в Африка и 6-то сред арабските държави.

3. Природоресурсен потенциал. По-голямата част от страната е заета от пустини. На запад от Нил се простира Либийската пустиня, засемаща около 3/4 от територията ѝ. На север и на изток преобладават каменистите и чакълестите пустини. Арабската и Нубийската пустиня са разположени между Нил и Червено море. Изградени са от каменисти планини с най-висок връх Шаиб (2187 м). Река Нил е образувала огромна долина между пустините, дълга около 1200 км. Ширината ѝ варира от 20-50 км на юг до 250 км при делтата. Последната обхваща около 25 хил. кв. км плодородна равнина. Синайският полуостров засема северозточната част на страната и е отделен от нея чрез Суецкия провлак, по който е прокопан едноименният канал. В южната част на Синайския полуостров се намира най-високата планина в страната – Катрин (2637 м). Морските брегове са слабо разчленени. Дължината на средиземноморския бряг е около 1000 км. Той е невисок и каменист с редуване на пясъчни коси и лагуни. Най-голям залив тук е Арабският. Бреговете на Червено море са дълги 1900 км и представляват тесни плажови ивици, ограничени от стръмни планински склонове. Най-големи заливи са Суецкият и Акаба.

С най-голямо значение сред полезните изкопаеми са нефтът, природният газ, фосфоритите, железните, мангановите, полиметалните и рудите на някои редки метали. Около 2/3 от територията на страната са перспективни при търсенето на нефт. Откритите достоверни запаси (около 900 млн. т – 0,62 % от световните) обаче биха задоволнили нуждите на страната едва за около 20 години. Основните нефтени и газови находища (около 440 млрд. куб. м общи запаси – 0,27 % от световните) находища са съсредоточени в Суецкия залив и Либийската пустиня.

Запасите на фосфорити са оценени на над 3 млрд. т с главни находища по крайбрежието на Червено море, Горен Нил и оазисите Хагра и Дахла. Запасите на желязна руда са около 450 млн. т. С най-високо съдържание на желязо (около 60 %) са находищата при Асуан и оазиса Бахария в Либийската пустиня. Открити са запаси на манганови (Синайски полуостров), цинкови, оловни, медни (Арабската пустиня), титанови (Долен Нил), волфрамови (Среден Нил) и уранови (Либийската пустиня) руди. Египет разполага с огромни запаси от суровини за цементовата промишленост (варовици, глинни, мергели), както и строителен камък

(Асуан). Само запасите на варовик в долината на Нил се оценяват на над 20 млрд. т. От нерудните полезни изкопаеми широко разпространение имат също магнезитът, талкът, азбестът, каолинът, каменната сол, гипсът и др.

Върху по-голямата част от страната преобладава тропическият климат с денонощни температурни амплитуди между 0° и 50°C. Само по средиземноморското крайбрежие и в делтата на Нил климатът е субтропичен. Средните януарски температурни вариращи между 11° и 16°C, а юлските – между 25-34°. Средногодишните валежи намаляват от 200 мм в Александрия до 33 мм в Кайро и 3 мм в Асуан. Високите температури позволяват отглеждането на 2-3 реколти годишно. Общите водни ресурси в Египет се изчисляват на 58,2 куб.км, което е 1,34 % от африканските. Нил е единствената постоянна река и основен воден източник в страната. Годишният ѝ отток е около 85 млрд.куб. м. В горното течение реката е широка около 1 км, а в долното – 25 км, което я прави изцяло плавателна. От значение за развитието на Горен Нил са произведените в Асуанската ВЕЦ около 5-7 млрд. квтч електроенергия годишно. Построеният през 60-те години язовир съхранява двегодишния пълнен дебит на реката. Това огромно съоръжение е предназначено да подобрява навигационните условия и да предотвратява наводненията. Като неблагоприятни последици трябва да се посочат разрушаването на нилската скосистема, намаленият приток на тиня към долното течение, отдръпването на делтата и др. В резултат от посочените негативни процеси през следващите 60 години Египет може да загуби близо 19 % от годната за обитаване земя, което ще засегне около 16 % от населението и 15 % от икономическия потенциал на страната.

Вододелното географско положение на Египет е изключително неблагоприятно – над 97 % от оттока зависи от водосборни басейни, които са под юрисдикцията на Судан и Етиопия. Политическата стабилизация в тях през последните години води до икономическа мобилизация на водните ресурси, с цел да се решат продоволствени проблеми. В Етиопия например може да се напояват допълнително около 3,7 млн. ха, като реализацията само на половината от този потенциал ще намали дебита на реката в долното течение с около 9 млрд. куб. м или 16 % от съвременното египетско годишно водопотребление. Освен това Етиопия планира да увеличи производството на електроенергия във ВЕЦ с около 80 %, което рязко би променило режима на речния отток в Долен Нил.

Почти 96 % от територията на Египет е заета от пустини и полупустини. С най-голямо значение са алувиалните почви по долината на Нил. Те се обогатяват частично по време на пълноводието, но с прехода към целогодишно напояване все повече се нуждаят от изкуствено торене. Естествената растителност почти напълно е изместена от културната. Животинският свят е много беден и без стопанско значение. Единствено Нил и морското крайбрежие се отличават със значително рибно богатство. В обширната делта на реката се срещат много птици.

4. Геодемографска характеристика. По брой на населението (70 млн. ж.) Египет е най-многолюдната арабска държава (около 25 % от населението в арабските страни). По този показател тя е на 2-ро място в Африка и на 14-то в света. Средногодишният естествен прираст на населението през периода 1950-1990 г. е 26 %. За последното десетилетие средногодишното увеличение е около 1,3-1,4 млн. души, а в сравнение с 1970 г. (33 млн. ж.) неговият брой е нараснал над 2 пъти. Тази тенденция рязко контрастира с пределната емкост на годното за обитаване географско пространство, породена от екстремните природни условия. Естественият прираст днес е около 23 %, като се наблюдава тенденция към относително намаляване. Налице е и увеличаване на средната продължителност на живота от 46 години през 1960 г. на близо 65 през 2000 г.

Гъстотата на населението е средно 70 д. на кв. км. Над 98 % от жителите на страната живеят върху 5 % от територия ѝ. Там гъстотата е средно над 1300 д. на кв. км. Пред 1950-1990 г. делът на населението, живеещо в урбанизираните територии, нараства от 32 на 44 %. Градското население днес е над 50 % от общото. Само в столичната и александрийската агломерация живеят 1/4 от общото и половината от градското население на страната. Други големи градове са Порт Санд, Суец, Ел Кубра, Асуан, Танта, Ел Мансура и др.

Над 98 % от египтяните са араби, като в това понятие трябва да се влага по-скоро културно-лингвистичен, отколкото расово-етнически смисъл. По границата със Судан живеят около 350 хил. нубийци, в пустинните области – 80 хил. бедуини, а в оазиса Шива – 50 хил. берберни. В големите градове живеят ливанци, гърци, евреи, арменци. Извън страната има над 3 млн. египтяни – главно в страните от Персийския залив и Либия. Официална религия е ислямът, като около 90 % от населението изповядва сунитското му направление. Почти 10 % от населението е християнско – главно копти. Официален език е арабският, но в неговия египетски диалект има засмки от коптски, турски, персийски и редица европейски езици.

5. Държавно и административно-политическо устройство. Египет е република от 1953 г. Конституция е приета през 1971 г. и допълнена чрез референдум през 1980 г. Държавен глава и върховен главнокомандващ е президентът, който се избира на всеки 6 години. Кандидатурата му се издига с 2/3 от гласовете в парламента. Президентът назначава вицепрезидент, дипломатическите представители, има законодателна инициатива и правото да свиква референдум по въпроси, засягащи интересите на страната. Външен законодателен орган е Народното събрание, състоящо се от 392 депутати, 10 от които се назначават от президента. Съвещателни функции има Консултативния съвет, който се състои от 210 души. 2/3 от тях се избират на всеобщи избори, а 1/3 се назначават от президента. Съставът на Министерския съвет се назначава от президента. Страната се дели на 26 губернаторства.

Въоръжените сили на Египет се формират по силата на Закон за военната повинност със срок от 3 години (след 18-годишната възраст на мъжете). Об-

що в армията служат около 440 хил. (за сравнение – в Израел са 172 хил.). Сухопътните сили имат 2 полски армии с общо 3 танкови, 4 механизирани и 3 пехотни дивизии. Освен това на пряко подчинение са 2 танкови, 10 механизирани, 9 пехотни, 2 въздушнодесантни и 14 артилерийски отделни бригади. Въоръжеността наброява 3234 танка (Израел – 3895), 2600 бронетранспортъора, 3327 оръдия (Израел – 3174), над 400 реактивни установки. Военновъздушните сили разполагат с 630 бойни самолета и хеликоптера (Израел – 845), а военноморските с около 100 бойни единици, в т. ч. 12 подводници. За военни нужди се изразходват около 6 % от БВП на страната. През 1995 г. военният бюджет е около 1,8 млрд. долара (Израел – 7,2 млрд.), а през 1999 г. – 4,1 млрд. (Израел – 8,7 млрд.). През 1985-89 г. Египет е внесъл оръжие на стойност 5,8 млрд. долара (2,2 % от световния внос), като по този показател страната е на 13-то място в света. През 1991-1995 г. обемът на военните доставки нараства на 7,1 млрд. долара, което представлява 5,9 % от световния внос, и по този показател Египет вече заема 2-ро място.

Египет е страна с традиции в областта на многопартийното регулиране на вътрешния политически живот. Управляващата Национално-демократична партия (НДП) е основана през 1978 г. на мястото на Арабската социалистическа партия. Нейн лидер е Хосни Мубарак. НДП разполага с абсолютно мнозинство в парламента. Тя представлява интересите на едрите собственици, висшите представители на държавната, административната и духовната власт. Социалистическата партия на труда е основана през 1978 г. като опозиционна партия и обединява представители на средната класа, дребните собственици и интелигенцията. Либерално-социалистическата партия е основана през 1977 г. и е с десноцентристка ориентация, подкрепяна от промишлената буржоазия. Национално-прогресивната партия обединява левите национално-патриотично настроени слоеве на обществото. Със специфично влияние върху вътрешнополитическия живот в страната е забранената фундаменталистка организация Мюсюлмански братя.

6. Особенности в социално-икономическото развитие на страната. На територията на Египет се е формирала една от древните класически речни цивилизации, поради което традиционен поминък на населението са поливното земеделие, риболовът, водният транспорт и търговията. През ранното Средновековие Египет е една богата провинция на Арабския халифат. Тогава масово разпространение получават аграрните технологии, въведени още през римско време. Усъвършенстват се напояването и сеитбооборота, позволяващи 2-3 реколти годишно. Внедряват се индийските култури – захарна тръстика, ориз, памук. Кайро става един от големите икономически и културни центрове на Халифата. През този период започва постепенната ислямизация и арабизация на страната. Още през 706 г. арабският език е обявен за държавен, докато коптският през XI-XII в. се използва само в християнските общини. В средата на X в. мюсюлманите вече са мнозинство. Значителни промени търпи струк-

турата на обществото. Търговията и занаятчийството преминават под държавен контрол. През XIII в. централизираното управление се заменя с военно-феодална йерархия от децентрализиран тип.

Турското господство предизвиква дълбока социално-икономическа криза. Собствеността отново преминава в разпореждане на държавата. Едва през XVII в. нейните имоти започват да се наследяват. Едновременно с това отслабва властта на Портата. Управлението на страната постепенно преминава в ръцете на Мохамед Али, който си поставя задача да създаде обновена мюсюлманска държава. Под влиянието на европейски съветници той създава редовна армия и централизиран държавен апарат, реорганизира образованието, подпомага строителството и пр.

В средата на XIX в. започва проникването на френски и английски капитали в египетската икономика, което се отразява и върху политическия живот в страната. Значително влияние придобиват идеите за европеизация на Египет. През 1858 г. чрез закон е установен принципът за частната собственост върху земята, забранено е робството, отменени са всички форми на зависимост на селяните. Нараства делът на градското население. Строят се пътища, пристанища и напоителни съоръжения. През 1869 г. е открит Суецкият канал, което играе огромна роля за развитието на страната. За кратко време тя попада под влиянието на Франция и Великобритания. В началото на XX в. Египет е вече английски протекторат. През Първата и Втората световна война потенциалът на страната обслужва британските интереси.

В следвоенните години се засилва влиянието на националистическите движения. Особено нараства ролята на организацията Мюсюлмански братя. При непрекъснатата политическа криза борбата против английското присъствие въвежда широки слоеве от обществото. През 1952 г. тайната организация Свободни офицери, начело с Насър, извършва преврат. На власт идват представители на средните слоеве и патриотичната интелигенция в съюз с националната буржоазия. През 1953 г. Египет е обявен за република. Приет е закон за аграрна реформа, предвиждащ изкупуване земята на собствениците, надхвърлящи 1260 дка. С тях се създават кооперативи. През 1955 г. Насър формулира принципите на революцията: ликвидация на империализма, феодализма и капиталистическите монополи; социална справедливост, национална армия и демократична система на управление.

През 1956 г. е национализиран Суецкият канал, което слага начало на държавния сектор в икономиката. Силен военно-политически натиск от страна на западните държави принуждава Египет да разшири връзките си с арабските и социалистическите страни. През 1957 г. са национализирани чуждестранните банки, застрахователни фирми, външнотърговски, промишлени и транспортни компании. Започва ускорена индустриализация, укрепване на държавния сектор, въвеждане на държавно планиране. Реформите облагодетелстват едрата буржоазия. В земеделието обаче са въведени нови ограничения спрямо собс-

твеността – през 1969 г. пределът е намален до 210 дка.

Военното поражение през 1967 г. води до изостряне на вътрешната обстановка. През 1970 г. след смъртта на Насър за президент е избран Садат, който прави завой във вътрешната и външната политика. Гласувана е нова конституция, декларира се отказ от „социалистическата ориентация“, провежда се „политика на отворените врати“ към западните държави. След договора с Израел през 1979 г. Египет изпада в изолация сред арабските страни. През 1981 г. Садат е убит от група военни. За президент е избран Мубарак, който либерализира обществения живот. Предприемат се мерки за оздравяване на икономиката, намаляване на дълга и стабилизация на държавния сектор. Възстановени са връзките с арабските и източноевропейските страни.

7. Обща характеристика на стопанството. Отраслова и териториална структура. Египет е промишлено-аграрна страна, която се развива с бързи промишлени темпове. По обем на БВП (250 млрд. долара за 2000 г.) египетската икономика заема 5-то място сред арабските и 4-то сред африканските държави. Относително високи са и стойностите на показателя БВП на човек от населението (близо 3600 долара), което нарежда страната сред групата на средно развитите. Поради изпресварващия демографски прираст през последното десетилетие този показател показва тенденция към стагнация. По показателя индекс на човешко развитие обаче Египет е едва на 110-то място сред 174 изследвани страни през 1992, на 106-то през 1996 и на 112-то през 1998 г. При характеристиката на жизнения стандарт в страната трябва да се отчита и значителното разслоение в египетското общество.

На табл. 1 във възходяща градация са представени по-значимите икономически показатели, надвишаващи относителния дял на Египет спрямо световния БВП (0,158 %), обитаемата суша (0,667 %) и населението на Земята (1,086 %). Добра индикация за състоянието на страната дава извеждането на геоекономически коефициент ($C=V:A_1$), отразяващ отношението на отделните показатели спрямо дела на БВП. Очевидно мястото на Египет в световната икономика се определя от нейния земеделски и суровинно-енергичен потенциал, като сред промишлените производства изпъкват енергетиката, нефтохимията, металургията, циментовата и редица традиционни отрасли на текстилната и хранително-вкусовата промишленост. При явната ниска икономическа ефективност такава производствена специализация е нерационална и от геологична гледна точка. До голяма степен това се дължи на високия демографски натиск. Египет е сред първите 60 страни в света по степен на ресурсоемкост на икономиката. Особено неблагоприятни са позициите на страната по отношение на водоемкост и енергоемкост на БВП. През 90-те години по тези показатели тя заема незавидните съответно 10-то и 18-то място в света.

За разлика от много арабски и африкански страни в структурно отношение египетската икономика се отличава с относителна развитост в структурно отношение. Промислеността е най-динамичният стопански отрасъл. До 50-те

години Египет се специализира в обработката на земеделски суровини, производството на текстилни изделия и хранителни продукти. През 60-те започва строителството на редица тежкопромишлени предприятия и технологично обновление на традиционните отрасли. Индустриализира се Южен Нил и зоната на Суецкия канал. В края на миналия век водещи са хранително-вкусовата (21 % от ОПП в страната), металургичната (16 %), текстилната (15 %), химическата (13 %) и машиностроителната (10 %) промишленост.

Енергетиката се базира на собствени нефто-газови ресурси и потенциала на Нил. Египет разполага с около 0,6 % от нефтените и 0,3 % от газовите запаси в света. В страната се добиват средно около 45 млн. т нефт годишно (около 1,4 % от световния добив), като приблизително 10 % от това количество се изнася. Годишно се добиват и около 9 млрд. куб. м природен газ (0,4 % от световното производство), което би довело до условно изчерпване на запасите след около 50 г. Мощността на електроцентралите в страната е близо 15 млн. квт. Тук се добиват близо 12 % от добиваната в Африка електросенергия. 1/4 от електропроизводството се пада на Асуанския комплекс. За удовлетворяване на растящите нужди на страната в близост до Александрия е предвидено строителство на АЕЦ.

Хранително-вкусовата промишленост има разнообразна продукция, но с най-голям дял в ОПП са производството на захар и захарни изделия, растителни масла, млечни произведения, консерви, тютюневи изделия и др. Отрасълът е съсредоточен в големите потребителски центрове. Друг традиционен отрасъл е текстилната промишленост. Производството на памучни тъкани и текстил се базира изключително на местни суровини и е ориентирано предимно за износ. Вълнотекстилната промишленост разчита предимно на вносни и изкуствени суровини, поради което е ориентирана към главните пристанища и химическите центрове.

Тежката промишленост е съсредоточена в големите градове. Изключително добре развита е нефтохимията. В осемте нефтени рафинерии на страната годишно се преработват около 27 млн. т нефт, от които се произвеждат значителни количества бензин (около 2 млн. т), дизелово гориво (4 млн. т), авиационно гориво, втечен газ, асфалт и др. Като крайни продукти в химическата промишленост се произвеждат химични влакна, торове, соди, пластмаси, козметика и др. Металургичната промишленост е представена от производството на чугун, стомана, алуминий, мед, олово и цинк. Най-голямото предприятие е металургичният комбинат в Хелуан с мощност около 1 млн. т стомана годишно. Работи предимно с вносен чугун. В горното течение на Нил на базата на вносни суровини и асуанска електроенергия е съоръжен алуминиевият комбинат край Наг Хамади. Център на цветната металургия е и Исамия. Бързо развиващ се отрасъл е машиностроенето. Представено е от монтажа на автомобили, трактори, производството на хладилна техника, телевизори, металорежещи машини. Главни центрове на страната са Каиро, Алек-

сандрия, Гиза, Порт Санд, Суец и Исмаилия.

Обликът на съвременното *земеделие* в Египет се определя от 3 основни фактора: природния потенциал на страната, производствените традиции на населението и нуждите за неговото изхранване. Напоследък все по-голямо значение придобива научно-техническият прогрес, чийто постижения влияят пряко върху ефективността на отрасъла. Специфична особеност за растениевъдството е неговата географска концентрация в долината и делтата на Нил. Обработваемата земя е едва 2,6 % от територията на страната. В условията на преобладаващ тропичен климат почти 99 % от нейната площ се напоява.

Въпреки неколкостранните законодателни ограничения върху размера на поземлената собственост налице е крайно неравномерното ѝ разпределение. Около 5% от собствениците владеят половината от обработваемата земя. Ролята на държавата се изразява във финансирането и организацията на мелниоративното строителство, предоставянето на изгодни кредити и др. С нейна помощ през 1952-1982 г. са усвоени допълнително 430 хил. ха пустинни земи на северозапад и запад от Нил. След 1982 г. започва усвояването на земи в района на Кайро, зоната на Суецкия канал, северната част от делтата и в Синайския полуостров. Въпреки мерките за увеличаване на обработваемата площ през последните години се забелязва тенденция към общото ѝ намаляване. Това се дължи на отнемането на земи за нуждите на инфраструктурното строителство. Друг главен проблем е ерозията, която е следствие на продължителното екстензивно земеползване. По показателите използвани торове и пестициди на 1 дка посевна площ (съответно 384 кг и 20 кг) Египет е на първо място в Африка и на едно от първите в света.

В структурата на обработваемата земя преобладават зърнените култури (над 40 % от площите) и тревните фуражи (20-25 %). През различните години памукът заема 10-20 % от обработваемите площи, а плодовете и зеленчуците – около 10 %. В стоковата структура главно място заема памукът, който формира около 50-70 % от растениевъдната продукция. Сред техническите култури от значение е и захарната тръстика, която се отглежда предимно в Горен Нил. Главни продоволствени култури са царевичата и пшеницата, които са повсеместно разпространени сред обработваемите земи. Тяхната продукция не удовлетворява нуждите на населението; поради което се налага значителен внос. Оризът се отглежда в големи количества едва след Втората световна война, предимно в делтата на Нил и някои оазиси на Либийската пустиня. Овощните и плодните култури (домати, лук, портокали, лимони, фурми, банани, смоквини, лозя, маслини) се отглеждат главно край големите градове в делтата на Нил и оазисите. Значителна част от тяхното производство е експортно ориентирана.

Животновъдството е ограничено от природните условия и недостига на фуражи. Най-разпространено е млечното животновъдство и птицевъдството, а сред номадските народи основен поминък е отглеждането на камили, овце и кози. Традиционен отрасъл е риболовът в р. Нил (около 35 % от улова в страна-

та), Средиземно море (30 %), Червено море (20 %) и Суецкия канал (10 %).

Главните сухопътни *транспортни оси* на страната следят долината на Нил, Суецкия канал и крайбрежието на Средиземно и Червено море. Огромно вътрешнотранспортно значение има р. Нил. Международно транспортно-икономическо и стратегическо значение има Суецкият канал. Ежегодните приходи за Египет от неговата експлоатация надхвърлят 2,5 млрд. долара. С вътрешно значение е каналът „Исмаилия“, свързващ Нил със Суецкия канал. Вътрешните превози се осъществяват главно от автомобилния транспорт – над 80 % от товарооборота в страната. Железопътният (8-10 %) и водният (около 6 %) транспорт играят спомагателна роля. Морският транспорт е с най-голямо значение за външната търговия. Главни пристанища са Александрия, през което се осъществяват над 90 % от външнотърговския оборот, Порт Саид, Суец, Рас Гариб, Рас Шукейра и Сафага.

8. Външни икономически и политически връзки. Египет е арабска средно развита в икономическо отношение държава с важно транспортно-икономическо и геополитическо положение. Венчко това предопределя спецификата на нейните традиционни външни икономически и политически приоритети в отношенията ѝ със страните в света. Главни икономически партньори са САЩ, страните от Западна Европа, Япония, Русия, Румъния, Саудитска Арабия, Индия, Судан и др. Въпреки големите експортни възможности на страната стойността на вноса (около 15-17 млрд. долара) традиционно надвишава значително износа (около 6-8 млрд. долара). Главни експортни пера са нефтът и нефтопродуктите (около 70 %), памукът (10-12 %), памучните прежди и тъкани (6-10 %), металите, плодовете, зеленчуците и др. Във вноса преобладават машините и оборудването (30-35 %), хранителните стоки (20-30 %), строителните материали, металите и др. Външнотърговският дефицит до голяма степен се покрива от активния международен туризъм (около 4 млрд. долара годишно) паричните преводи на работещите в чужбина египтяни (близо 3 млрд. долара) и постъпленията от Суецкия канал (над 2,5 млрд. долара).

Източници на външно финансиране са САЩ, Франция, Германия, Арабските страни и международните банки. Външният дълг на Египет през 2000 г. е около 30 млрд. долара, като за неговото обслужване са необходими средно около 10 % от експортните постъпления. Същевременно валутните резерви на страната възлизат на около 10 млрд. долара.

Външните политически ориентири на Египет са в значителна степен обусловени от етно-конфесионалната и регионалната принадлежност на страната, както и от особеностите в нейното социално-икономическо развитие. Главна роля играят отношенията с арабските и другите мюсюлмански държави. Египет е член на Лигата на арабските държави и на организацията Ислямска конференция. През периода 1979-1989 г. страната е изключена от тези организационни поради сключеното с Израел споразумение. Важни външни политически и икономически позиции на Египет дава членството в ОПЕК и ОАПЕК. В глобален план Египет участва

активно в Движението на несобвързаните и редица други световни организации. Най-важен стратегически и военно-политически съюзник на страната е САЩ. Специални отношения се поддържат със Судан, с който неколнократно са подписвани интеграционни споразумения (1974 г., 1979 г., 1982 г.). По-хладни отношения се поддържат с Либия поради идеологически разногласия.

9. Географски райони и главни градове. Регионални проблеми и регионална политика. Географската подялба на Египет е обусловена от различните стопански възможности, които предлагат отделните природни комплекси на страната. Традиционната икономическа подялба на Египет се отнася само до заселените области на страната – Долен Египет, Среден Египет, Горен Египет, зона на Суецкия канал и Синайски полуостров. Комплексното географско райониране на страната обаче изисква оценката на всички региони, в т. ч. пустинните и полупустинните, които са изключително рядко заселени, но са перспективни в ресурсно отношение. В този смисъл условно могат да се разглеждат следните географски райони на страната:

- Долината на Нил. Това е най-гъсто заселеният, с най-голяма икономическа плътност и най-висока степен на антропогенно натоварване район на Египет. Средната гъстота на населението тук е около 1300 д. на кв. км. Най-голяма гъстота се наблюдава в делтата на Нил и Фаюмския оазис – около 3400 д. на кв. км, като в столичната агломерация тя достига до 24 000 д. на кв. км, а в района на Александрия – над 8000 д. на кв. км. В Долен Египет живее над 70 % от населението и се произвеждат около 3/4 от ОПП на страната. Земеделието има типична крайградска специализация.

Столичната агломерация заема около 3 000 кв. км и в нея живеят около 12 млн. души. По този показател днес тя е сред 20-те най-големи агломерации в света. *Кайро* (7 млн. ж.) играе водеща роля в икономическия, политическия и културния живот на страната. Градът има изключително благоприятно географско положение. Стопанските му функции са разнообразни. Промислеността е представена от почти всички отрасли. В столицата са разположени всички държавни учреждения, представителствата на главните национални и чуждестранни финансово-икономически групировки, редица научни и културни учреждения. Градът контролира над 80 % от капиталите в страната. В него функционира най-голямата египетска борса, редовно се провеждат международни изложения, симпозиуми и конференции, както и световни срещи на най-високо равнище. Кайро е един от най-големите културно-просветни центрове в арабския свят и на африканския континент. *Гиза* (2,5 млн. ж.) е един от най-древните градове на Египет, известен преди всичко със знаменитите пирамиди. Той е важен промишлен център, чиито предградия почти са се слеели със столицата. Заедно с *Шубра ел Хайм* (1,2 млн. ж.) и *Хелуан* влиза в състава на т. нар. Голям Кайро.

Таблица 1

Относителен дял на Египет по някои географски показатели, свързани с БВП, територията, населението, производството и експорта на стоки спрямо световните показатели (по усреднени данни за периода 1996-2000)

Показател (А)	Дял от света в% (В)	Геоикономически коэффициент (C=B:A ₁)
1. Брутен вътрешен продукт	0,158	1,00
2. Площ на обработваемите земи	0,175	1,11
3. Добив на желязна руда	0,218	1,38
4. Брой на отглежданите говеда	0,238	1,51
5. Производство на електричество	0,272	1,72
6. Консумация на енергия	0,309	1,96
7. Производство на месо	0,311	1,97
8. Брой на отглежданите овце	0,311	1,97
9. Производство на текстилни влакна	0,336	2,13
10. Производство на стомана	0,362	2,29
11. Емисии на CO ₂	0,364	2,30
12. Газодобив	0,421	2,66
13. Производство на енергия	0,582	3,68
14. Територия	0,667	4,22
15. Капацитет на нефтените рафинерии	0,717	4,54
16. Производство на алуминий	0,740	4,68
17. Производство на цигари	0,749	4,74
18. Производство на пшеница	0,828	5,24
19. Производство на царевича	0,942	5,96
20. Производство на цимент	0,987	6,25
21. Население	1,086	6,87
22. Производство на захарна тръстика	1,093	6,92
23. Нефтодобив	1,437	9,09
24. Производство на памучни влакна	1,520	9,62
25. Производство на памук	1,658	10,49
26. Цитруси	2,230	14,11

Александрия (3,7 млн. ж.) е вторият по значение град в Египет. Тук е най-голямото морско пристанище на страната. Градът е важен промишлен център и има монополни позиции във външната търговия на Египет. Многобройните архитектурни и исторически забележителности от древността и средновековието са предпоставка за развитие на международния туризъм. В делтата на Нил функционират и други големи селищни центрове като Тапта (2,2 млн. ж.), Ел Мансур, Ел Кубра, Ел Махала и др., а в едноименния оазис – Ел Фаюм. В Горен Египет с най-голямо значение са градовете Ел Миня, Асют, Кена и Асуан, които имат ясно изразени промишлени и административни функции.

• Суецко-Синайски район. Включва крайбрежието на Суецкия залив, зоната на Суецкия канал и Синайския полуостров. Районът има важно транспортно-географско и природно-ресурсно значение. Главните градове *Суец*, *Порт Саид* и *Исмаилия* се допълват взаимно икономически с градовете в Делтата на Нил. По крайбрежието и акваторията на Суецкия залив се експлоатират главните нефто-газови находища на страната. Синайският полуостров има по-скоро военно-стратегическо значение за страната. Това е слабо заселен пустинен район, граничещ с Израел, където стопанска дейност е възможна само в няколко оазиса.

• Либийска пустиня. Засема областите на запад от долината на Нил, които обхващат около 3/4 от територията на страната. Отличава се с изключително сурови природни условия. Обитава се предимно от номадски племена – бедуйни и берберни, както и от застите в добивните отрасли. Районът е богат на нефт, природен газ, желязна руда, фосфорити, каменна сол и др. Оазисите заемат едва около 4 % от територията на пустинята. По-големи от тях са *Ши ва*, *Ел Хара*, *Каср*, *Форафра*, *Дахла*, *Ел Харга* и *Ел Гага*.

• Арабска пустиня (около 1/5 територията на страната). Разположена е между долината на Нил и Червено море с широчина между 150 и 300 км, като на юг се слива с Нубийската пустиня. Поради суровите природни условия е развито само оазисното земеделие и номадското животновъдство. По крайбрежието на Червено море и в шelfовата зона се експлоатират основните нефто-газови запаси на страната и значителни количества фосфорити.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов О.* Арабско-израелският конфликт. Военни аспекти. С. 1995.
Арабская Республика Египет. Москва, 1990.
Африка. Энциклопедический справочник. М., 1986.
Африка. Политико-икономически справочник. С. 1983.
Бъчваров, М. За регионалната география. – Год. на СУ „Св. Кл. Охридски“, кн. 2 – География, т. 81, 1992.
Гловия М., Е. Благоева. Физическа география на континентите. С. 1989
Даков В. Прогноза за развитието на икономико-географското знание у нас в светлината на системния подход. - Год. на СУ „Св. Кл. Охридски“, кн. 2 – География, т. 63, 1968/1969.
Даков В., Ст. Карастоянов, Ст. Димитров. Икономическа и социална география на арабските страни. С. 1985.
Демографическият енциклопедическият словарь. М., 1985.
Карастоянов, Ст. Относно същността на икономическата и социална география на страните - Сборник с резюмета на докладите на Петия конгрес на географите в България. 1985.
Карастоянов, Ст., П. Петров. Съвременна структура на географските науки - Год. на СУ „Св. Кл. Охридски“, кн. 2 – География, т. 87, 1995.
Карастоянов, Ст. Същност и значение на регионалната социално-икономическа география на страните. - Обучението по география, кн. 2, 1998.
Луканов, А., Н. Божинев, Ст. Димитров. Страните в света. София, 2001.
Постел, С. Устойчива стратегия за водните ресурси. В: Състоянието на планетата 1996.
Доклад на института „Уърлдуюч“ за напредъка към устойчиво общество. С., 1996.
Русев, М. Суецкият канал. - География, 1988, № 1.